

I KRONIKA 2020 68

68
2020

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2020, letnik 68, številka 1

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

4. februarja 2020

Naslednja številka izide/ Next issue:

junij/ June 2020

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gasperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojece/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ *Slovenian Research Agency*

ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;

Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Vodnjak v parku Term Šmarješke Toplice/ Fountain in the park of the Šmarješke Toplice Thermal Spa (arhiv Term Krka).

Na zadnji strani/ Back cover: Conrad Grefe: Stara Loka/ Altenlack (C. Grefe, P. Radics: Alt-Krain. Wien, Laibach, 1900).

KAZALO

Razprave

Martin Bele:	Viltuška veja gospodov Mariborskih pred letom 1311.....5
Patrizia Farinelli:	Prevzeta od Zoisovega znanja in prijaznosti: Gaetano Cattaneo in Giovanni Scopoli v Ljubljani (april 1812)19
Damir Globočnik:	Prešernova slovesnost v Vrbi 15. septembra 187229
Marija Čipić Rehar:	Jurij Humar – nova spoznanja o njegovem življenju in delu41
Simona Kermavnar:	Vodnjak v parku Term Šmarješke Toplice.....55
Renata Komić Marn:	Zbirateljstvo in umetnostni trg v Ljubljani med obema vojnama na primeru razprodaje Strahlove zbirke69
Mateja Ratej:	Vranglovci kot jugoslovanski graničarji na Kozjaku v dvajsetih letih 20. stoletja. Primer Simeona Britvina89
Aneja Rože:	Franciscejski kataster kot vir za preučevanje zgodovine vodne infrastrukture in preskrbovanja z vodo. Davčni okraj Sežana99
Rok Poles:	Od srčastega ščita do srčastih kamnov. Prispevek k poznavanju šoštanjkega grba117

Po razstavah

	Ko zapoje kovina: nastajanje muzejske razstave o tisočletjih metalurgije na Slovenskem (<i>Tomaž Lazar</i>)135
--	--

Jubilej

	Darja Mihelič – sedemdesetletnica (<i>Petra Svobljšek</i>)145
--	---

Ocene in poročila

	Matjaž Bizjak: Rodbina Gall in njene veje v srednjem veku (<i>Martin Bele</i>)149
	Janez Höfler: Lastniške cerkve v Sloveniji. Raziskana, registrirana in potencialna zgodnesrednjeveška grobišča (<i>Jure Volčjak</i>)150
	Dvorec Betnava (ur. Franci Lazarini in Miha Preinfalk) (<i>Dejan Zadavec</i>)152

David Petelin: Živeti v socialistični Ljubljani. Mestno življenje v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni (<i>Jelka Piškurić</i>)	153
Jelka Piškurić: »Bili nekoč so lepi časi«. Vsakdanjik v Ljubljani v času socializma (<i>Marija Počivavšek</i>)	155
Ota Konrád in Rudolf Kučera: Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922 (<i>Eva Holz</i>)	156

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 351.746.1(497.41)"1922"

Prejeto: 25. 9. 2019

Mateja Ratej

dr., znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: mratej@zrc-sazu.si

Vranglovci kot jugoslovanski graničarji na Kozjaku v dvajsetih letih 20. stoletja

Primer Simeona Britvina

IZVLEČEK

Avtorica v razpravi namenja pozornost vprašanju, kako je na recepcijo in percepcijo severne jugoslovanske meje (oziroma nove jugoslovansko-avstrijske meje) na Kozjanskem (ljudsko Kobanskem) v dvajsetih letih 20. stoletja vplivalo dejstvo, da so mejo v večjem številu varovali nekdanji vojaki generala Petra Vrangla, ki so bili najbolj problematična (od svetovne in ruske državljanske vojne travmatizirana) skupina ruskih emigrantov v Kraljevini SHS po prvi svetovni vojni. V kulturnozgodovinski študiji avtorica izpostavi več kazenskih zadev, podrobneje pa sledi primeru nekdanjega vojaka ruske carske armade in vranglovca Simeona Britvina, ki je bil kot graničar nastanjen na Kapunarju (vrh nad Radljami ob Dravi) in je leta 1922 ob sodelovanju dveh slovenskih domačink umoril kmečkega posestnika, na čigar domačiji je bila postavljena obmejna stražnica.

KLJUČNE BESEDE

Kraljevina SHS, ruska emigracija, vranglovci, severna jugoslovanska meja, zgodovina mentalitet

ABSTRACT

*WRANGLISTS SERVING AS YUGOSLAV BORDER GUARDS ON KOZJAK DURING THE 1920S.
THE CASE OF SIMEON BRITVIN*

In her discussion, the author focuses on the question of how the reception and perception of the northern Yugoslav border (or, rather, the new Yugoslav–Austrian border) in the Kozjansko (popularly Kobansko) region in the 1920s were affected by the fact that the border was guarded by a significant number of soldiers that formerly served under General Peter Wrangel and represented one of the most problematic groups (traumatized by the world war and the Russian civil war) within the population of the Russian emigrants in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes after the First World War. In her cultural and historical study, the author highlights several criminal proceedings and examines in detail the case of a former soldier of the Russian Imperial Army and a Wrangelist Simeon Britvin, who was stationed as a border guard on Kapunar (a hill above Radlje ob Dravi) and in 1922, aided by two Slovenian women, murdered the owner of the farm where the border guardhouse was set up.

KEY WORDS

Kingdom SHS, Russian emigration, Wrangelists, northern Yugoslav border, history of mentalities

Rusko preizpraševanje avstrijsko-jugoslovanske meje

Ruska emigrantka Varvara Višnjevka je bila konec septembra 1932 po nalogu Uprave mesta Beograd in z odobritvijo jugoslovanskega ministrstva za notranje zadeve zaradi goljufij za vselej izgnana iz Kraljevine Jugoslavije. V začetku oktobra istega leta je bila z vlakom prek Maribora prepeljana do jugoslovansko-avstrijske meje, pri čemer je bila banska uprava Dravske banovine opozorjena, da bo ženska z odličnimi izkušnjami ilegalnega prestopanja državnih meja zelo verjetno poskušala ponovno vstopiti v Kraljevino Jugoslavijo.¹ Samo dva meseca kasneje, novembra 1931, se je Višnjevka pojavila v mariborski študijski knjižnici pri ruski emigrantki in knjižničarki Elizabeti Obolenski.² Izbrala je zaupanje ruskega emigranta Mihaela Volkova, ki je z družino živel v Mariboru, s predstavljanjem pod lažnim imenom Vera Grišakova, poleg tega pa je Volkova z obljubo dobičkonosne službe na Japonskem pripravila do tega, da je odpovedal službo pri Finančni kontroli. Družino Volkov, pri kateri je živel v času zadrževanja v Mariboru, je Višnjevka tudi materialno oškodovala s tatvinami denarja in predmetov. Ker je osumljenka med policijskim zaslišanjem Mihaela Volkova obtožila protidržavne špijonaže, je bil v začetku leta 1933 skupaj z njo v tamkajšnjem preiskovalnem zaporu.³

Podobno kot drugi ruski emigranti v Kraljevini SHS (od 1929 Kraljevina Jugoslavija), ki so v dvajsetih letih 20. stoletja večinoma živeli izključeni iz jugoslovanske družbe v svojih vzporednih miselnih svetovih, prežetih z bolešno nostalgijo za izgubljenim življenjem, je tudi Mihael Volkov šele ob zaslišanju na predstojništvu mariborske mestne policije dobil redko priložnost ljudem države gostiteljice spregovoriti o svoji življenjski poti. V ukrajinskem Nikolajevu rojeni sin Marije in Vladimirja Volkova je ob izbruhu prve svetovne vojne zaključeval vojaško akademijo ter nato kot vojak prve svetovne vojne dosegl čin konjeniškega kapetana, kot vojak generala Petra Nikolajeviča Vrangla v državljanski vojni pa je postal podpolkovnik. Po begu iz Rusije je leto dni živel v turškem begunskem taboru, od koder je prispel v Kraljevino SHS in bil leta 1921 dodeljen obmejnemu organom v Marenbergu (danes Radlje); jeseni 1922 je postal pripravnik Finančne kontrole v Dravogradu, kjer je ostal do poletja 1929, ko je bil premeščen v Maribor.⁴

Da so ruski emigranti in med njimi zlasti nekdanji vojaki generala Vrangla med svetovnimi vojnami tako neusmiljeno preizpraševali jugoslovansko-avstrijsko mejo, ki je bila po prvi svetovni vojni prvič vzpostavljena kot državna meja, ni bilo naključje. Po oktobrski revoluciji v carski Rusiji leta 1917 je poveljstvo nad Prostovoljsko armado, ki so jo boljševiki poimenovali bela garda, in južnimi oboroženimi silami ter nadzor nad velikim delom južne Rusije od Lavra Georgijeviča Kornilova prevzel general Anton Ivanovič Denikin. Maja 1919 je napadel Moskvo, a ga je Rdeča armada odbila. Umaknil se je na Kavkaz, kjer je bila leta 1920 njegova armada razpuščena, sam pa je pobegnil v Francijo. S tem je vrhovni poveljnik vojaških sil bele garde postal general Peter Nikolajevič Vrangel; ta je na Kavkazu ohranil oporišče kot predsednik začasne vlade, a so boljševiki novembra 1920 prebili njegovo obrambo, Vrangel pa se je z nekaterimi poveljniki in delom vojske po dogovoru ter ob pomoči francoskih in angleških zaveznikov s Krima preko Carigrada umaknil na turški Galipoli ter nato preko Soluna in Gevgelije v Kraljevino SHS.⁵

Jugoslovanska država je po koncu ruske državljanske vojne zaradi tradicionalnih navezav med rusko in srbsko kraljevo družino ter strahu pred širjenjem boljševizma sprejela ruske emigrante (ocene o njihovem številu doslej niso prišle bližje od ohlapnih »nekaj deset tisoč«),⁶ zlasti pripadnike armade generala Petra Vrangla. Eden od državnih mehanizmov za njihovo integracijo je bilo zaposlovanje nekdanjih ruskih vojakov v orožniških in vojaških vrstah (zlasti med graničarji in uslužbenci Finančne kontrole; ta jugoslovanski državni organ je med svetovnimi vojnami v okviru ministrstva za finance opravljal finančni nadzor oziroma naloge, povezane z zagotavljanjem državnih prihodkov, hkrati pa so t. i. financarji, ki so bili nastanjeni na mejah, opravljali vlogo obmejne kontrole, zlasti v zvezi s tihotapstvom); množično so bili vpeti tudi v izgradnjo jugoslovanskega železniškega omrežja.⁷

Vranglovci na severni jugoslovanski meji

Prisotnost mladih, travmatiziranih in oboroženih Rusov na novi meji med Republiko Avstrijo in Kraljevino SHS ni mogla ostati brez posledic za percepcijo in recepcijo meje med obmejnimi prebivalstvom, temveč je sooblikovala in morda celo odločilno vplivala na odnos do meje, ki je bila leta 1920 prvič vzpostavljena kot državna. Toliko bolj, ker so bile obmejne stražnice v prvih letih po vzpostavitvi meje ob pomanjkanju ustreznih obmejnih infrastrukture nastanjene kar na kmečkih domačijah, kjer so

¹ PAM, PAM 645, Kzp IX 24/33, dopis Uprave mesta Beograd banski upravi Dravske banovine, 26. 9. 1932.

² Več o Elizabeti Obolenski gl.: Hartman, Dvoje, str. 229–240; Partljič, *Ljudje iz Maribora*, str. 72–116.

³ PAM, PAM 645, Kzp IX 24/33, dopis preiskovalnega sodnika (podpis nečitljiv) državnemu tožilstvu v Mariboru, 3. 2. 1933.

⁴ PAM, PAM 645, Kzp IX 24/33, zapisnik z zaslišanja Mi-

haela Volkova na predstojništvu mestne policije v Mariboru, 20. 12. 1932.

⁵ *Oxfordova enciklopedija*, str. 60, 302.

⁶ Pulko, *Ruska emigracija*, str. 13; Čelik, *Naši financarji*, str. 287.

⁷ Čelik, *Naši financarji*; Ratej, *Ruski diptih*, str. 22–23.

ob domačih bivali tudi graničarji. Vranglovci so imeli v jugoslovanski javnosti slab sloves, kar ob primerih iz dnevnega tiska in parlamentarnih razprav kažejo tudi kazenski spisi mariborskega okrožnega sodišča, saj so Rusi pogosto prihajali v medsebojne spore ali nesoglasja z domačini v obmejnem pasu, zlasti na območju nerazvitega Kozjaka. Čeprav je bil zahvaljujoč medijski dikciji torej izraz »vranglovci« med svetovnjima vojnoma negativno zaznamovan, je v tem prispevku uporabljen za poimenovanje nekdanjih pripadnikov armade generala Petra Nikolajeviča Vrangla in nima slabšalnega predznaka.

Leta 1922 je tako odmevala tragedija osemletne deklince, ki jo je na Kozjaku posilil in hudo poškodoval ruski emigrant Safran Kraljevecki, zaposlen kot graničar pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu.⁸ Poleti 1926 pa je ruski emigrant Vasilij Srebrjanski, uslužbenec Finančne kontrole, pri Sv. Križu nad Mariborom streljal v hrbet moškega, ki je skušal nelegalno prečkati državno mejo. Nesojeni tihotapec Gašper Krebs je za posledicami strelnih ran v popoldanskih urah umrl.⁹ Dunajski psihoanalitik Sigmund Freud se je v letih, ko je prihajalo do opisanih nasilnih dogodkov, intenzivno ukvarjal z agresivnim oziroma destruktivnim nagonom. Leta 1921 je napisal spis »Množična psihologija in analiza jaza«, v katerem je med drugim ugotavljal, da patologija ni nikoli le preprosta individualna deviacija, ampak strukturna družbena patologija.¹⁰

Zaradi okoliščin njihovega bivanja v jugoslovanski državi si zlahka predstavljamo, da so vranglovci na državni meji streljali toliko bolj zavzeto v primerih, ko so mejo nezakonito prečkali pripadniki agilnega jugoslovanskega komunističnega gibanja, ki jim je Dunaj v dvajsetih letih 20. stoletja predstavljal enega od centrov delovanja. Sveti Duh na Ostrem Vrhu je bil tako 25. aprila 1929 prizorišče smrti dveh pomembnih komunističnih funkcionarjev Đure Đakovića in Nikole Hečimovića, vendar nanju niso streljali (ruski) graničarji, temveč jugoslovanski žandarji, ki so zapornika spremljali do meje in inscenirali njun pobeg.¹¹

Nerazviti Kozjak

Kozjak oziroma Kobansko, kot hribovit in gozdnat svet med Dravsko dolino in državno mejo z Avstrijo še zmeraj poimenujejo domačini, je med svetovnjima vojnoma veljal za zaostalo območje. O tem slikovito govori knjižica Josipa Jurančiča iz leta 1930, v kateri je remšniški učitelj uvodoma zapisal, da se v času bivanja med kobanskimi domačini ni mogel omejiti zgolj na učne načrte, ko je videl, da živijo lju-

dje v dimnicah na prstenih tleh in ob odprtem ognjišču v nikoli zračenih prostorih, zaviti v razpadajoče cunje: »Kako bi se mogel omejiti zgolj na oficijelno šolo, /.../ kjer uspravajo matere otroke z makom, žganjem, prežganim sladkorjem, /.../ kjer je med prebivalci nad 30% analfabetov. Kaj je že storila šola, da zajezi razkroj hribovskega življenja? Kaj je storila cerkev, kje se pozna nje delo?« Ob nezadostni prehrani in zaprtosti prostora, ki je imela za posledico poročanje med sorodniki, je k visoki umrljivosti novorojencev in porodnic prispevalo vraževerje, kamor je sodila tudi navada babic (starejših kmečkih žensk), da so odrezano popkovo prevezale z robcem, v katerega so se poprej useknile: da bi se otročičku »poppek rajši zacelil.«¹²

Da je bilo območje severne jugoslovanske meje socialno nerazvito tudi v času Avstro-Ogrske, pa prepričljivo ilustrirajo neobjavljeni spomini Januša Golca, ki je bil v letih 1911–1914 kaplan na Remšniku. Med kobanskimi kmeti je Golec najprej opazil dobro razvito živinorejo kot glavni vir dohodka družin, zato se mu je zdelo razumljivo, da so bili tamkajšnji živinski hlevi bolj snažni kot stanovanjski prostori ljudi. »Na Kobanskem je bila revščina doma,« je nadaljeval kaplan, zato je bilo tedaj tam malo gospodarsko trdnih in narodno zavednih kmetov. Po Golčevem mnenju so bili prebivalci Kozjaka v tem pogledu »daleč za Pohorci in na njihovo narodno zavednost ni bilo s sigurnostjo računati«. Premožni Pohorci so obubožane Kobance nasploh od nekdaj prezirali in se z njimi niso želeli mešati, je pisal Golec, zato si je Kobanec težko pripeljal nevesto s Pohorja. Kozjaški bajtarji ali kajzarji, žagarji in gozdni delavci, katerih enolična hrana so bili črn kruh, polenta in krompir, pijača pa sadni mošt in voda, so si le ob nedeljah po maši privoščili kislo juho z mesom in vino.¹³

Njihove hiše so bile grajene iz smrekovih hlodov in krite s škodlami. Pozornemu kaplanu ni ušlo, da so imele v njih posebno mesto prostorne dimnice, v katerih je pozimi potekalo tako dnevno kot nočno življenje prebivalcev: »Ako si stopil v zimi v kobansko dimnico, nisi videl skraja ničesar, ker je bilo vse zavito v oblak dima, ki te je neznosno grizel v oči. Še le s časom se je navadilo oko na dimnato meglo, katera se je zgoščala proti stropu in uhajala skozi ono odprtino na prosto.« Ob dolgih večerih je bil na sredini dimnice na ilovnata tla postavljen težak železni svečnik z gorečo borovo trsko, ob kateri je stal domači otrok z leskovo šibo v roki; njegova naloga je bila loviti ogorke v spodaj podstavljeni škaf vode. Ob opisani razsvetljavi so ženske na kolovratih predle ovčjo volno, moški pa so cepali trske, popravljali orodje, pletli nogavice in izdelovali cokle iz gabrovega lesa. Če je bila zima huda, se je v dimnici grela tudi živina. Okna stanovanjskih prostorov so bila vselej

⁸ PAM, PAM 645, spis Vr X 1358/22.

⁹ PAM, PAM 645, spis Vr X 857/26.

¹⁰ Freud, *Nelagodje v kulturi*, str. 5, 7–9 in 97 (iz spremne študije Mladena Dolarja).

¹¹ PAM, PAM 1763, šķ. 59/1.

¹² Jurančič, *Iz šole za narod*, str. 5, 21.

¹³ NŠAM, Januš Golec: Spomini.

Mariborski Glavni trg v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja (PAM, PAM 1693, Zbirka fotografij in razglednic).

zaprta, prostori so se zračili le skozi vrata in odprti-no za dim. Ob oknih so bile v steno pritrjene težke lesene klopi; ob njih je stala javorjeva miza, za katero so sedali stanovalci med prehranjevanjem iz skupne lončene sklede.¹⁴

Otroci so spali na klopi ob peči in na njej med številnimi cunjami, medtem ko je bil za odrasle v kotu iz desk zbit oder, na katerem so ležale vreče s slamo kot vzglavniki, slamnjače in odeje iz debele raševine, napolnjene s perjem. Ko se je družina odpravila k počitku, je vsak poiskal svoj spalni pribor in prostor. Golec v letih bivanja na Remšniku med Kobanci ni opazil nalezljivih boleznih, pač pa (kakor kasneje Jurančič) veliko duševno zaostalih otrok: »Telesno je bil še dovolj krepko razvit, po duhu pa toliko prikrajšan, da ni bil za drugo, kot da je pasel ali napravljajal steljo za živino. Takih todlnov je bilo polno po vseh župnjah na levem bregu Drave.«¹⁵

Javno mnenje na Štajerskem o ruskih emigrantih v dvajsetih letih 20. stoletja

Vsak prestopnik v inkriminirani skupini ruskih emigrantov je bil v dvajsetih letih 20. stoletja na Slovenskem izrazito politično zaznamovan in je utjeval javno mnenje o moralni izprijenosti razseljenih Rusov po prihodu v Kraljevino SHS. Redkokdo je

skušal na njihov položaj pogledati večplastno in s kančkom empatije, med njimi je bil marca 1922 komentator mariborskega *Tabora*, ki je bralce retorično vprašal, ali imajo pravico vreči kamen v ruskega emigranta. Izpostavil je strahotno stisko ljudi, ki so morali na hitro zapustiti domove in si v sovražnem okolju, iztrgani iz svojih socialnih omrežij, ustvarjati nova, pri čemer je bil njihov socialni položaj največkrat bistveno drugačen od tistega, ki so ga pustili za seboj: »Najdete inženirje, učitelje, bivše častnike in uradnike, ki sekajo drva v gozdovih ali delajo pri cestnih in železniških zgradbah, najdete generale, ki prodajajo po ulicah časopisje, njihove žene pa perejo in šivajo.«¹⁶

Kako je prebivalstvo slovenske Štajerske v zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja gledalo na ruske prišleke, dobro ilustrira primer ruskega taborišča v današnjem Kidričevem. Ob koncu leta 1920 se je po pogajanjih med Petrom Vranglom in jugoslovansko vlado v Strnišču (današnjem Kidričevem) naselilo od 1.000 do 1.200 ruskih emigrantov, predvsem gojencev donskega in krimskega kadetskega korpusa.¹⁷ Ker je v Strnišče skupaj z njimi prišlo okrog trideset vzgojiteljev, so v skrajno siromašnih razmerah z vzgojnimi in izobraževalnim delom nadaljevali tudi v

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ *Tabor*, 25. 3. 1922, str. 3, »V obrambo ruskih beguncev«.

¹⁷ *Tabor*, 18. 11. 1920, str. 3, »Wranglovi begunci v Strnišču«; *Tabor*, 25. 11. 1920, str. 3 »Wranglova armada v Strnišču«.

begunskem taborišču.¹⁸ Rusi so v Strnišču sami pridelovali zelenjavo, imeli so čevljarstvo, ključavničarstvo in fotografsko delavnico, v taborišču so ustanovili čitalnico, pevski zbor, gledališče in pihalni orkester. Udeleževali so se v športnih aktivnostih, za duhovno življenje je bilo poskrbljeno v taboriščni pravoslavni cerkvi.¹⁹

»Kaj so ti ljudje, ki so prišli v naše zapuščene baze (med prvo svetovno vojno je bila v Strnišču avstrijska rezervna vojaška bolnišnica, op. p.), krivi na političnih avanturah Vrangla in drugih generalov?« se je spraševal pisec časopisnega prispevka in dajal slutiti, da ruski prišleki niso bili dobrodošli gostje v obubožani slovenski skupnosti, ki se je pobirala po opustošenju prve svetovne vojne.²⁰ Sami so se bržkone zavedali nenaklonjenosti prebivalstva in morda tudi zato že kmalu po prihodu v Strnišče za okoliške prebivalce priredili pevski večer, v začetku januarja 1921 so nastopili na Ptuj, januarja 1921 pa je skupina ruskih gledališčnikov iz Strnišča v mariborskem gledališču uprizorila Gogoljevo *Ženitev*.²² Ob prizadevanju za prikaz kultiviranosti taborišča, ki je v javnosti vzbujalo odpor kot leglo sovražne vojske, so bile tudi nevezdržne življenjske razmere razlog, da se je zbor osemindvajsetih prebivalcev taborišča, večinoma častnikov in njihovih hčera, maja 1921 odpravil nastopat v Maribor in Slovensko Bistrico.²³ Občinska vodstva štajerskih mest se položaju ruskih emigrantov v Strnišču niso posebej posvečala. Kljub temu sta taborišče na pravoslavni božič januarja 1921 s skromno nabirko denarja ptujskih someščanov obiskala okrajni glavar Otmar Pirkmajer in vladni komisar mesta Ptuj Matej Senčar.²⁴

Čeprav je taborišče v Strnišču v nekaj mesecih po prihodu ruskih beguncev skoraj povsem izginilo iz sfere javnega, je mariborski *Tabor* junija 1921 še pisal o tamkajšnji nepopisni revščini, ki se je zrcalila v prizorih napol golih in lačnih otrok, ter s tem spodbujal bralce k udeležbi na dobrodelni vrtni veselici, ki jo je v Mariboru pripravljala mestni odbor v sodelovanju z gojenci krimskega kadetskega korpusa.²⁵ Kljub deževnemu vremenu so bili člani organizacijskega odbora zadovoljni z obiskom meščanov na prireditvi, ki je potekala ob sodelovanju lokalnega Sokola in Glasbene matice. Ljudje so prinašali življenjske po-

trebščine in sodelovali v srečelovu, katerega dobiček je bil prav tako namenjen taboriščnikom.²⁶

A če so Rusi v lokalnem javnem prostoru po eni strani vzbujali simpatije in pomilovanje ter so vznikale pobude za pomoč v denarju in življenjskih potrebščinah, so po drugi strani vztrajno silili na plano občutki odpora, zavračanja in celo sovražnosti do priseljene populacije, ki se je je v celoti oprijela slabšalna oznaka vranglovci.²⁷ Ob koncu leta 1921 so se prebivalci taborišča v Strnišču, zlasti pripadniki donskega kadetskega korpusa, izselili v Banat (po nekaterih podatkih v Bilečo), medtem ko je v Strnišču začasno ostal le krimski kadetski korpus, ki je prav tako iskal trajnejšo namestitev. Nekdanje taborišče je bilo postopoma preoblikovano v industrijski obrat.²⁸ Podporočnik donskega kadetskega korpusa Venjamin Mihajlovič Svečnikov ni potoval na jug s svojimi gojenci, saj ga je v Mariboru čakal sodni proces, na katerem je bil septembra 1922 pred okrožnim sodiščem obsojen na štiri leta zapore za nenaklepni uboj znanega ptujskega zdravnika Ludviga Scheichenbauerja, ki ga je v strniškem taborišču potolkel do smrti zaradi ljubosumja.²⁹

V zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja so bili vranglovci pogosto tudi predmet parlamentarnih razprav zaradi zmeraj glasnejših govoric o urjenju Vranglovih sil na jugoslovanskem ozemlju z namenom zrušenja komunističnega režima v Zvezi sovjetskih socialističnih republik.³⁰ Prav v okviru parlamentarne razprave o zakonu o državljanstvu v Narodni skupščini je leta 1928 prišlo do zaostritve pogojev zaposlovanja tujcev (konkretno Rusov) v Finančni kontroli. Številni Rusi, ki so načrtovali ustalitev v jugoslovanski državi, so tedaj sprejeli jugoslovansko državljanstvo,³¹ med njimi tudi Mihael Volkov, a so še naprej negovali nostalgijo za nekdanjo domovino. Da so to vedeli sami, kažejo preživetvene strategije Varvare Višnjevške, mučno stanje brezdomstva prišlekov pa je bilo znano tudi domačinom. Ko so gledali Ruse, kako v siromašnih okoliščinah ohranjajo gosposko vedenje, geste, oblačilno kulturo in komunikacijo, ki je strogo sledila minulim hierarhičnim položajem, so se slovenskim sodobnikom slikali kot prikazni, groteskno zaprte v neprebojni mehurček ruske preteklosti.³²

¹⁸ *Ptujski list*, 9. 1. 1921, str. 1, »Rusi v Ptuj«.

¹⁹ Pulko, *Ruski kadeti*, str. 16; Pulko, *Nogometno igrišče*, str. 16.

²⁰ *Tabor*, 17. 6. 1921, str. 2, »Ne zapustimo Rusov v bedi!«; *Tabor*, 19. 6. 1921, str. 2, »Organizacija dela v pomoč ruskim beguncem«.

²¹ *Ptujski list*, 9. 1. 1921, str. 3 »Strnišče«; *Ptujski list*, 16. 1. 1921, str. 2, »Ruski koncert v Ptuj«.

²² Gostovanje ruske drame v Mariboru, *Tabor*, 23. 2. 1921, str. 3.

²³ *Tabor*, 1. 5. 1921, str. 3, »Ruski begunci iz Strnišča«; *Tabor*, 31. 5. 1921, str. 3 »Prireditve ruskih beguncev v Slovenski Bistrici«.

²⁴ *Ptujski list*, 30. 1. 1921, str. 2 »Obdarovanje otrok beguncev«.

²⁵ *Tabor*, 14. 6. 1921, str. 3 »Za ruske begunce«; *Tabor*, 17. 6. 1921, str. 3, »Program vrtno veselice«.

²⁶ *Tabor*, 23. 6. 1921, str. 3, »Odbor za prireditve«.

²⁷ *Tabor*, 21. 10. 1921, str. 3, »Sokolstvo – vsem bratom in sestram«; *Tabor*, 24. 10. 1921, str. 4, »Inteligentna Rusinja«; *Tabor*, 30. 10. 1921, str. 4, »Vranglovci tudi na glavnem kolodvoru«; *Tabor*, 28. 2. 1922, str. 3, »Za bedno rusko deco«; *Tabor*, 25. 3. 1922, str. 4, »Vranglovci«; *Tabor*, 25. 5. 1922, str. 1, »Proti Vranglovcem«.

²⁸ *Tabor*, 28. 12. 1921, str. 2, »Ruski begunci v Strnišču«.

²⁹ *Tabor*, 21. 9. 1922, str. 3, »Uboj iz ljubosumnosti«.

³⁰ Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, str. 222, 234.

³¹ Čelik, *Naši financarji*, str. 287.

³² Dolar, *Spomini*, str. 89.

Ruski emigranti: graditelji jugoslovanskega železniškega omrežja

Samo narava njihovega dela je bila razlog, da so bili ruski emigranti, zaposleni pri izgradnji jugoslovanskega železniškega omrežja, deležni malce več naklonjenosti slovenske javnosti kot tisti, ki so varovali državno mejo. A kot lahko sklepamo iz kazenskega procesa proti ruskemu emigrantu Vasiliju Černjenku, ki je leta 1923 v Ljutomeru umoril svojo delodajalko Julijo Ganusovo, prav tako rusko emigrantko, je bil odnos lokalnega prebivalstva do okrog 250 Rusov, ki so opravljali zemeljska dela na trasi železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota, prav tako poln nezaupanja in prikritega odpora.³³ Maja 1924 je mariborski časnik *Tabor* pisal o brutalnem umoru dveh Rusov v Ljutomeru, ki ju je skupina moških in žensk do smrti kamenjala, ker sta domačinom odžirala delo na železnici. Ena od napadalk je po pisanju časnika moškega, ki je pretepen ležal na tleh, brcnila v glavo rekoč: »To imaš zdaj, prokleti Rus!«³⁴

Med 1.200 zaposlenimi delavci na 38 kilometrov dolgi trasi železniške proge Rusi sicer niso bili edini tujci, med njimi je bilo tudi sto Bolgarov in petdeset delavcev iz Bosne, ostali pa so bili domačini in delavci iz sosednjega Medžimurja. Enaindvajset mesecev trajajoča dela so se začela s predpripravami septembra 1922.³⁵ Da prihajajo vranjlovci, v domačinih ni vzbujalo simpatij, saj je lokalno časopisje že prej poskrbelo za umestitev zlovesčega imena v javni prostor.³⁶ Med delavci na progi je bil tudi podporočnik (na nekaterih mestih kazenskega spisa poročnik) Aleksander Lebedev, njegova kazenska zadeva pa govori o težavnem vživljanju nekdanjih Vranglovih vojakov v nove socialne položaje. Potem ko je Lebedev po rusko-japonski vojni v letih 1904–1905 vojsko zapustil kot invalid, se je posvečal gospodarstvu, zlasti vodenju svoje oljarne in mlina. V rodno Voroneško gubernijo boljševiška revolucija zaradi prisotnosti nemške vojske dolgo ni prodrla, ko pa se je to po nemški evakuaciji vendarle zgodilo, se je Lebedev pridružil protiboljševiški vojski, v okviru katere je nadzoroval odsek železniške proge v okolici Rostova.³⁷

Po razpadu Vranglove armade in prihodu v Kraljevino SHS se je Aleksander Lebedev z družino naselil v Beogradu, kjer se je v tamkajšnji železniški kurilnici zaposlil kot strojevodja. Kmalu se je izkazal za zanesljivega delavca, ki je na progi Beograd–Niš večkrat vozil tudi vlak s kraljem Aleksandrom Karađorđevićem, zato je bil januarja 1923 povišan v

strojnega nadzornika. Na popoldanskem zaslišanju na ormoškem okrožnem sodišču 18. decembra 1924 je Lebedev povedal, da je bil aprila 1923 z dekretom jugoslovanskega ministra za promet premeščen na traso železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota, kjer je bil do 16. decembra 1924 zaposlen kot vodja strojne delavnice.³⁸

Ni ga presenetilo, ko so ga sodelavci na progi ovadili zaradi domnevnih stikov z ruskimi komunisti, saj je imel v odnosih s podrejenimi v preteklih mesecih veliko težav. Spomladi 1923 je po izbruhu stavke med delavci na trasi železniške proge odpustil dva komuniste, ki sta mu zaradi tega grozila s smrtjo. Jugoslovanske oblasti, ki so bile s tem seznanjene, so Lebedevu odobrile nošnje orožja. Ob tem je bil vodja strojne delavnice neprestano tarča nekdanjih Vranglovih častnikov, ki so zase pričakovali posebno obravnavo. Ker Lebedev na to ni pristal, so mu nagajali tako, da so ignorirali njegova navodila za delo ali delali v nasprotju z njimi. Nekdanji častniki so mu očitali, da ravna z njimi kot boljševik, in ga dražili, da se glede na svoje obnašanje gotovo ne namerava vrniti v domovino. Odnosi med njim ter ruskimi in drugimi delavci v delavnici so bili po besedah Lebedeva zmeraj na meji fizičnega nasilja. Iz dokumentov kazenskega spisa Lebedeva je razvidno, da sam za razliko od številnih Vranglovih vojakov, ki so v Kraljevino SHS prišli brez družin, nove domovine ni razumel zgolj kot začasno pribežališče pred odhodom v zahodno Evropo ali Ameriko oziroma vrnitvijo v Rusijo.³⁹

Zgled integracije: vranjlovec Ivan Timošenko

Med nekdanjimi Vranglovimi vojaki kot pripadniki jugoslovanskih obmejnih organov pa so nedvomno obstajali tudi manj travmatični, celo spodbudni primeri integracije. To dokazuje življenjska pot Ivana Timošenka, ki je bil do oktobrske revolucije s konjenico carske vojske nastanjen v gruzijskem Tbilisiju (tedaj Tiflis), nato pa ga je kot številne druge Ruse zajel in odpeljal siloviti tok družbenih sprememb. Postal je vojak armade generala Denikina in nato generala Vrangla. Skupaj z njegovo vojsko se je umaknil na Galipoli, ki se je močno zarezal v njegov spomin; sin se spominja, da si je ob posebnih priložnostih s ponosom nadel spominski križec z napisom *Galipoli 1920–1921*.⁴⁰ To je bilo povezano s samorazumevanjem vranjlovcev, ki so se imeli za nosilce in branitelje tradicije ruske carske armade. Vojaki iz tabora na Galipoliju so bili kasneje organizirani v Zvezi Galipolijcev, ki sicer v Mariboru ni imela posebej

³³ PAM, PAM 645, spis Vr VII 895/23.

³⁴ *Tabor*, 5. 5. 1924, str. 2, »Uboj dveh Rusov v Ljutomeru«.

³⁵ *Jutro*, 22. 11. 1924, str. 3, »Slovesna otvoritev proge Ljutomer–Ormož–Murska Sobota«.

³⁶ *Murska Straža*, 24. 8. 1922, str. 3, »Vranglovci«.

³⁷ PAM, PAM 645, Vr 1517/24, Zaslišba obdolženca – Aleksander Lebedev na okrajnem sodišču v Ormožu, 18. 12. 1924.

³⁸ Prav tam.

³⁹ PAM, PAM 645, Vr 1517/24, Okrajno sodišče Ormož, Zaslišba obdolženca – Aleksander Lebedev, 18. 12. 1924.

⁴⁰ Pričevanje Petra Timošenka, pogovor z avtorico, november 2013.

Ivan Timošenko (zasebni arhiv Petra Timošenka).

organiziranega oddelka.⁴¹ Po prihodu v Kraljevino SHS leta 1920 je bil Timošenko podobno kot Safran Kraljevecki razporejen h graničarjem pri Sv. Duhu na Ostem vrhu, leta 1922 pa k Finančni kontroli.⁴² Z ohranjenih fotografij, na katerih pozira skupaj z domačini, je razvidno, da se je Timošenko v svojem delovnem rajonu (Ceršak z okolico) dobro vživel in da so ga z naklonjenostjo sprejemali tudi tisti, ki jih je po službeni dolžnosti nadziral.⁴³ V kasnejših letih si je v Mariboru ustvaril družino in ostal vse do danes v kolektivnem spominu meščanov kot karizmatični hišnik nadstandardnega stanovanjskega bloka.⁴⁴

Graničar pri Kapunarju Simeon Britvin: morilec iz ljubosumja

Kazenski primer vrančlovca Simeona Britvina iz leta 1922 se je od kazenskih zadev njegovih kolegov na mariborskem okrožnem sodišču razlikoval že po obsežnosti kazenskega spisa, ki je pričala o kompleksnosti graničarjeve zadeve: v kazenski postopek ni bil vključen sam, temveč skupaj z domačinkama iz hribovske okolice Radelj (tedaj Marenberg) Elizabeto/Lizo in Marijo/Micko Tomažič, zaradi česar je proces proti njemu tekkel pred civilnim (in ne vo-

jaškim) sodiščem. Oženjeni sedemindvajsetletnik iz ruskega Tambova je bil v začetku marca 1923 pred mariborskim porotnim sodiščem obsojen na smrt na vešalih zaradi umora domačina s Kapunarja, ki ga je zagrešil v sodelovanju s samsko delavko in Britvino-vo vrstnico Marijo ter njeno devetinštiridesetletno nepismeno materjo Lizo. Nekdanji graničar pri Kapunarju (v času umora graničar pri domačiji Kolarič; obmejne stražnice so bile zaradi odsotnosti ustrezne infrastrukture nastanjene na domačijah, kjer so skupaj z domačimi stanovali tudi graničarji) je 18. julija 1922 ponoči ob gozdni poti v naselju Št. Janž pri Radljah zaradi ljubosumja ustrelil v glavo Marijinega ljubimca, enainpetdesetletnega Jurija Germuta. Mati in hči, pri katerih je sodišče ugotovilo vzgojno zanemarjenost, pa sta bili obsojeni na leto dni težke ječe, ker sta tistega dne na svojem domu namenoma zadrževali Franca Jarca in tako preprečili, da bi imel Germut na gozdni poti proti domu spremljevalca.⁴⁵

Vdovec Jurij Germut je živel sam s taščo kot preužitkar na posestvu, katerega lastništvo je že pred časom prenesel na sina Petra, ki je po prvi svetovni vojni živel v Avstriji. Samo dva dni po Germutovi smrti je bila 12. granična (tj. obmejna) četa v Radljah pozvana k imenovanju svojega predstavnika, ki bi policijskim preiskovalcem pomagal pri razrešitvi primera.⁴⁶ Da so preiskovalci že takoj na začetku pomislili na možno vpletenost graničarjev v umor, bi lahko nekaj povedalo o stopnji zaupanja v državne obmejne organe dve leti po vzpostavitvi državne meje, vendar povezava med umorom in graničarji ni bila nenavadna: domačiji Jurija Germuta se je po domače reklo pri Kapunarju, prav tam pa je bila nastanjena stražnica obmejne kontrole (te so na področju Kozjaka stale še na Remšniku, Breznem vrhu in Kaplji). Domačija, na kateri sta kot najemnici živeli Liza in Marija Tomažič, je bila od meje oddaljena približno dva kilometra.⁴⁷

Štiri dni po umoru je bil po Elizabeti Tomažič aretiran še Simeon Britvin.⁴⁸ Poročilo Žandarmerijske stanice v Radljah iz istega dne je ob natančnem popisu dogodka v enem samem stavku bogato odprlo paleto občutij strahu in odpora obmejnega prebivalstva do (ruskih) graničarjev: »Takoj izpočetka zasledovanja je bilo v splošnem rečeno, da je morilec eden ruski vojak, ker Germut ni imel drugih sovražnikov, graničarji pa večkrat grozijo, da bodo enega ali drugega ustrelili, posebno pa ponoči.«⁴⁹ Nepismeni Brit-

⁴¹ Pulko, *Ruska emigracija*, str. 89–91.

⁴² PAM, PAM 645, K 71/52; pričevanje Petra Timošenka, pogovor z avtorico, november 2013.

⁴³ Fotografije so v lasti Petra Timošenka.

⁴⁴ Več o tem: Ratej, Ivan Fedotovič Timošenko.

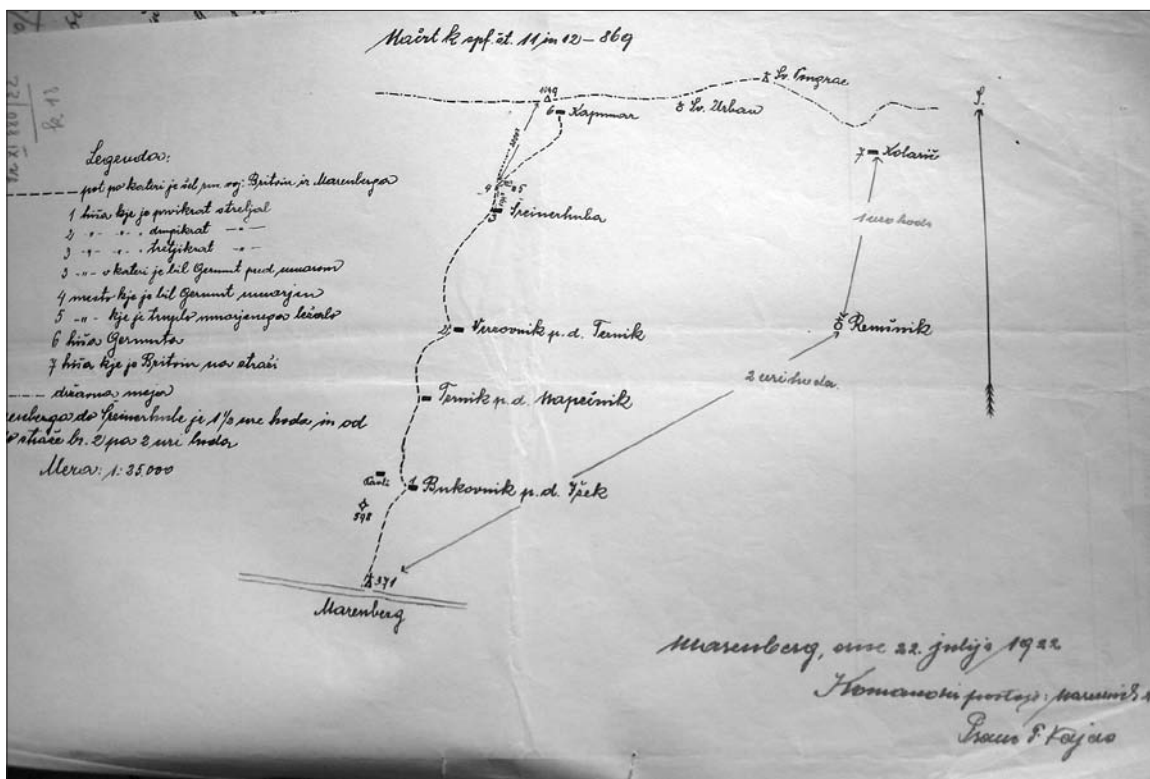
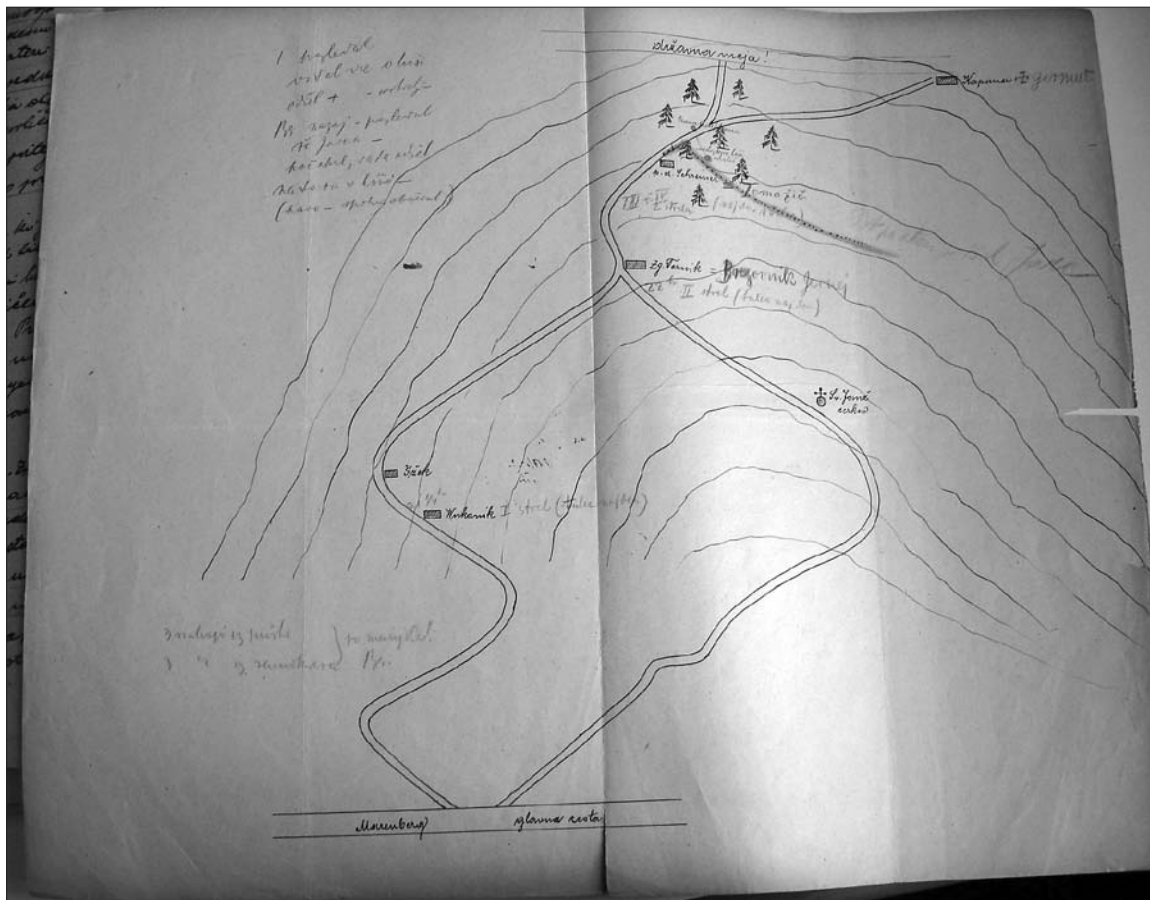
⁴⁵ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, V imenu Nj. Vel. Kralja, 6. 3. 1923.

⁴⁶ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis »komisije na licu mesta« komandi 12. granične čete v Marenbergu, 20. 7. 1922.

⁴⁷ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis okrajnega sodišča v Marenbergu komandi 12. granične čete, 21. 7. 1922; Ogleđ, okrajno sodišče v Marenbergu, 20. 7. 1922.

⁴⁸ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, uradni zaznamek, 24. 7. 1922.

⁴⁹ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, poročilo Žandarmerijske brigade v Marenbergu, 22. 7. 1922.

Policijska rekonstrukcija umora posestnika Germuta na Kozjaku (PAM, PAM 645, kazenski spis Vr VIII 880/22).

vin je bil med domačini znan kot nasilen pretepač in ljubimec Marije Tomažič, graničarji, ki so bili zaslišani v zvezi z zadevo, pa so bili vsi vranglovci: Vasilij Simeonov Petrovič, Nikolaj Jegorov, Halil Alijev, Simeon Pavlov, Igor Arkadijevič Serbin, Tihon Gončarov, Kricki.⁵⁰

Noseča Marija Tomažič, ki je bila v bližini državne meje pri Kapunarju aretirana šele avgusta, saj se je od umora z ukradenima kozama skrivala na avstrijski strani, je že ob prvem zaslišanju za umor intimnega prijatelja obtožila Britvina, vendar ni skrivala, da je bil tudi Rus njen občasni ljubimec. Da bo Jurija Germuta ustrelil, ji je povedal že davno nazaj, in ji zagrozil, da bo umoril tudi njo, če ga bo razkrila.⁵¹ Da je bila Marija njegova občasna ljubica, je na zaslišanju brez pridržkov priznal tudi Simeon Britvin. V noči umora gospodarja s Kapunarja, kjer je vdovec živel sam s taščo, je graničar trdil, da je bil »silno pijan«. Med vračanjem iz gostilne v Radljah je res streljal, saj je v gozdu slišal šume, nato pa je nekdo skočil iz zasede in zavpil: »E, hudič ruski!« Britvin se je ustrašil za življenje, zato je streljal in očitno zadel, saj se je napadalec skotalil, vendar graničar ni preveril, koga je zadel, temveč je odšel svojo pot: »Kot vojak imam pravico streljati, če sem napaden. Ker so tihotapci včasih zelo nevarni, sem se te svoje pravice poslužil.« Ni priznal, da bi gojil sovražna čustva do umorjenega, v čigar hiši je nekoč stražil in živel. Poleg tega ni vedel, da sta umorjeni in njegova Micka v intimnem razmerju. Za razliko od ljubice pa je bil sam pripravljen braniti jo pred očitki o vpletenosti v umor – odločno je zatrdil, da niti Marija niti Liza nista mogli vedeti za njegovo nočno pijansko streljanje.⁵²

Marija Tomažič je medtem še zaostila obtožbe proti Britvinu, ko je sredi avgusta 1922 na Žandarmerijski stanici v Radljah predstavila dogodek, ki je pričal ne le o tem, da je Britvin že dlje časa načrtoval umor Germuta, temveč je zgovorno razkrival tudi odnos med lokalnim prebivalstvom in (ruskimi) graničarji. Britvin je po besedah Marije Tomažič v sproščenem pogovoru s kolegom graničarjem pred njeno hišo med drugim izjavil, da je njihov nadrejeni, ruski polkovnik Ricky (v času umora nastanjen na Kaplji), posadki pri Kapunarju namignil, naj ubije Jurija Germuta, »da se ne bo več mogel čez graničarje pritoževati, kakor je to dosedaj vedno delal.«⁵³ Ruski graničarji niso nujno gojili medsebojnega za-

vezništva. To je poleti 1922 dokazal Mihael Volkov z začetka tega prispevka, ki je bil tedaj član obmejne kontrole v Radljah. Britvin mu je v zasebnem pogovoru priznal umor, Volkov pa je priznanje naznanil nadrejenemu.⁵⁴

V poznem avgustu 1922 so se preiskovalci še nekoliko poglobili v odnos med graničarji in prebivalstvom ob meji ter ugotovili, da »res graničarji Rusi za vsako najmanjšo stvar grozijo s streljanjem in ubojem«, na ta način so zlasti pogosto izsiljevali živila na kmečkih domačijah, pri tem pa ni nič kazalo, da bi se šalili. Umor znanega kmečkega posestnika je bil tako za policijske organe v Radljah dober razlog za poziv k umiku problematičnih vranglovcev z meje: »Obmejno prebivalstvo je zaradi tega zelo razburjeno, posebno pa vsled umora Germuta in se je bati, da pride do neljubih neprilik, ako se graničarji Rusi ne odstranijo.« Mimogrede je avgustovsko policijsko poročilo navrglo še značilno opazko, da se »splošno misli«, da se je Marija Tomažič »vedno z graničarji vlačila in, kakor se javno govori, najbrž je z graničarjem Britvinom tudi noseča«. Ljudski glas tako razumljivo ni želel slišati o razmerju med umorjenim in Marijo Tomažič,⁵⁵ ki je v začetku januarja 1923 iz zapora v pismu sestri, ki je po njeni aretaciji skrbela za njeno triletno hčer Pepco, vztrajala pri obtožbah do »tega hudičevega Britvina«, ki »se mi pač ne smili, naj je le zapert.«⁵⁶

Obtožnica proti Simeonu Britvinu ter materi in hčeri Tomažič, ki jo je mariborsko državno tožilstvo izdalo konec novembra 1922, je razkrila zanimivo podrobnost, ki je vrgla še temnejšo senco na soobtoženki. Elizabeta Tomažič je bila namreč leta 1902 vpletena v poskus umora svojega moža Janeza Tomažiča, ki mu je v spanju ob pomoči mladoletnega ljubimca z britvico zarezala v vrat, a je napad preživel. Lizina mati Jera Bočnik je bila tedaj kot načrtovalka umora po njenem razumevanju »norega« zeta obsojena na osemletno zaporno kazen, Liza pa na osemnajstmesečno.⁵⁷

Po izreku smrtne kazni na mariborskem okrožnem sodišču spomladi 1923 se je konec junija 1923 vonj po smrti od Simeona Britvina nekoliko odmaknil, saj mu je ministrstvo za pravosodje po nalogu kralja Aleksandra smrt na vislicah nadomestilo s petnajstimi leti temnice.⁵⁸ Ko je skoraj štirinajst let kasneje, v začetku leta 1937, po zaključku prestajanja kazni v kaznilnicah v Mariboru in Lepoglavu na Hr-

⁵⁰ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, Ispit svedoka, 26. 7. 1922; poročilo Žandarmerijske stanice Marenberg okrajnemu sodišču v Marenbergu, 29. 7. 1922; Zaslišba prič – Igor Arkadijevič Serbin, Tihon Gončarov, 29. 8. 1922.

⁵¹ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, zaslišanje Marije Tomažič, Marenberg, 12. 8. 1922; Zaslišba obdolženca – Marija Tomažič, 13. 8. 1922.

⁵² PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, Zaslišba obdolženca – Simeon Britvin, (?) 14. 8. 1922.

⁵³ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis Žandarmerijske stanice v Marenbergu okrajnemu sodišču v Marenbergu, 14. 8. 1922.

⁵⁴ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis obmejne kontrole v Radljah okrajnemu sodišču v Mariboru, 16. 8. 1922.

⁵⁵ PAM, fond: PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis Žandarmerijske stanice v Marenbergu okrajnemu sodišču v Mariboru, 23. 8. 1922.

⁵⁶ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, pismo Marije Tomažič iz zapora sestri v Radlje, 3. 1. 1923.

⁵⁷ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, obtožnica, 21. 11. 1922.

⁵⁸ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis ministrstva za pravosodje (ministrstva pravde) o kraljevi spremembi smrtne kazni v zaporno za S. Britvina, 28. 6. 1923.

vaškem zaprosil za dovoljenje za bivanje v Zagrebu, se je tamkajšnja policija obrnila na mariborsko sodišče s poizvedbo o njegovi visoki kazni.⁵⁹ Iz kazenskega spisa ni razvidno, ali je Britvin po brez dvoma strahotni izkušnji temnice v jugoslovanskih kaznilnicah, ki sta spadali med najzloglasnejše kazenske ustanove v državi, smel postati zagrebški meščan.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAM – Nadškofjski arhiv Maribor
Januš Golec, Spomini.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM 645, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, kazenski spisi.
PAM 1763, Eman Pertl.

ČASOPISNI VIRI

Jutro, 1924.
Murska Straža, 1922.
Ptujski list, 1921.
Tabor, 1920, 1921, 1922, 1924.

USTNI VIRI

Pričevanje Petra Timošenka – sina Ivana Timošenka,
november 2013.

LITERATURA

Čelik, Pavle: *Naši financarji 1918–1946*. Ljubljana: Modrijan, 2012.
Dolar, Jaro: *Spomini; v preddverju literature*. Maribor: Založba Obzorja, 1995.
Freud, Sigmund: *Nelagodje v kulturi*. Ljubljana: Gyru, 2001.
Hartman, Bruno: Dvoje nenavadnih knjižničarjev. Časopis za zgodovino in narodopisje, n. v. 29, 1993, str. 229–240.
Jurančič, Josip: *Iz šole za narod*. Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1930.
Mikuž, Metod: *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.
Oxfordova enciklopedija zgodovine; od 19. stoletja do danes. Ljubljana: DZS, 1993.
Partljič, Tone: *Ljudje iz Maribora*. Ljubljana: Beletri, 2017.
Pulko, Radovan: Iz zgodovine občine Kidričevo – ruski kadeti v Strnišču. *Ravno polje*, št. 4/2008.

Pulko, Radovan: Nogometno igrišče v Kidričevem že pred več kot devetdesetimi leti? *Ravno polje*, št. 4/2012.

Pulko, Radovan: *Ruska emigracija na Slovenskem 1921–1941*. Logatec: Vojni muzej, 2004.

Ratej, Mateja: Ivan Fedotovič Timošenko: od vojaka Vranglove armade do karizmatičnega mariborskega hišnika. *Maribor in Mariborčani* (ur. Maja Godina Golija). Ljubljana: Založba ZRC, 2015.

Ratej, Mateja: *Ruski diptih: iz življenja ruske emigracije v Kraljevini SHS*. Ljubljana: Modrijan, 2014.

S U M M A R Y

Wrangelists serving as Yugoslav border guards on Kozjak during the 1920s. The case of Simeon Britvin

The Yugoslav state aimed to solve the problem of integrating the so-called Wrangelists by offering them employment on the border (as border guards or employees of the financial control authority, also located at the border). Judging from criminal cases involving Wrangelists in the area of the district court of Maribor in the 1920s, the Russian presence on the state border in Styria may have co-shaped or perhaps even decisively influenced the population's attitude towards what had for the first time become a state border – especially because in the absence of appropriate infrastructure, border guardhouses were set up on farmsteads which now housed not only the local inhabitants but border guards as well. As demonstrated by the daily newspaper reporting, parliamentary discussions, and criminal files, Wrangelists had a poor reputation in Yugoslavia for engaging in frequent personal disputes or disagreements with the border population. The cultural and historical study highlights several criminal proceedings and examines in detail the case of a former soldier of the Imperial Russian Army and a Wrangelist Simeon Britvin, who served as a border guard at Kapunar (a hill above Radlje ob Dravi) and in 1922, aided by two Slovenian women, murdered the owner of the farm where the border guardhouse was set up.

⁵⁹ PAM, PAM 645, Vr VIII 880/22, dopis Uprave policije Zagreb okrožnemu sodišču v Mariboru, 25. 1. 1937.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)